

УДК 796.5

DOI 10.33251/2707-8620-2019-1-164-169

КОЛОТУХА Олександр Васильович,

доктор географічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту, економіки та туризму,

Львівська академія

Національного авіаційного університету

ORCID: 0000-0001-6386-7611

МИРГОРОДСЬКА Олена Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму,

Львівська академія

Національного авіаційного університету

ORCID: 0000-0002-7165-3813

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В ГЕОПРОСТОРОВОМУ АСПЕКТІ

В статті розглянуто підходи Всесвітньої туристської організації (UNWTO) щодо визначення показників, які характеризують розвиток спортивного туризму у світі. Зокрема, за відсутності конкретних статистичних показників, його розвиток можливо аналізувати за допомогою непрямих ознак – через рейтинг популярності пригодницьких турів, обсяги реалізації товарів для спортивного туризму та активної рекреації тощо.

***Ключові слова:** види туризму, спортивний туризм, пригодницький туризм, природний туризм, екстремальні подорожі, активна рекреація, тур.*

Постановка проблеми. У геопросторовому вимірі спортивний туризм постає все більш вагомим сегментом світової туристської галузі. За основними показниками розвитку він упевнено посідає третє місце після відпочинково-розважального та пізнавального туризму. Автори визначають спортивний туризм як вид активної рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в природному середовищі, і полягає у проходженні туристських спортивних маршрутів з подоланням різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо) різними засобами пересування із використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження [1]. За оцінками Всесвітньої туристської організації (UNWTO) та організацій, що займаються розвитком активних форм туризму та рекреації, на його долю припадає більше 10% туристського ринку світу, а темпи зростання туристських подорожей з активними засобами пересування перевищують середні темпи зростання туризму в цілому і становлять 5-7% щорічно. До цього напрямку туризму долучаються люди різного віку та професій, що мають різне сімейне та соціальне становище. Фахівці пояснюють феномен спортивного туризму зміною моралі та смаків, що відбулися за два останні десятиріччя. Пріоритетний напрямок розвитку спортивного туризму в світі визначила «Міжнародна хартія спортивного туризму», прийнята на конгресі Міжнародної туристсько-спортивної спілки в Москві у 1991 році. У ній, зокрема, визначено, що спортивний туризм як всеохоплююча форма оздоровчого, спортивного, пізнавального туризму та мандрівок є найефективнішим напрямом сучасного розвитку світового туризму [2].

Тому для прогнозування розвитку спортивного туризму в світі **актуальним** є макроекономічний аналіз такого розвитку, забезпечення теоретико-методологічними

дослідженнями геопросторової організації і розвитку спортивного туризму у відповідності з вимогами сьогодення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень у галузі туризму показав, що питання уточнення термінологічного апарату спортивного туризму та особливості геопросторової організації цього напрямку туристичної діяльності не були предметом наукових розвідок інших авторів.

Мета дослідження – на основі макроекономічних показників звітних документів Всесвітньої туристської організації (UNWTO) та Торгівельної асоціації пригодницького туризму (АТТА) здійснити аналіз сучасного рівня розвитку спортивного туризму у світі.

Виклад основного матеріалу. Важливими для нашого дослідження є визначення макроекономічних показників розвитку спортивного туризму. Саме вони дозволяють визначити місце цього сегмента світової туристської галузі, побачити динаміку його розвитку, визначити просторові межі явища. Відомо, що UNWTO щорічно підбиває підсумки розвитку міжнародного туризму за двома показниками: число міжнародних прибуттів та прибутки, отримані від міжнародного туризму. Також відомо, що окремої видової статистики UNWTO не здійснює, тому виокремити сегмент туристів, що подорожують переважно з туристсько-спортивними цілями, досить складно. Донедавна UNWTO виділяла такі основні цілі туристських поїздок: – дозвілля, рекреація, відпочинок; – відвідування знайомих і родичів; – лікування; – ділові та професійні цілі; – релігія / паломництво; – інші.

На початку 90-х років XX століття UNWTO уперше був опублікований список видів економічної діяльності під назвою «Стандартна міжнародна класифікація видів діяльності в туризмі», який був затверджений Статистичною комісією ООН і став регулярним. Однак цей документ не дає відповідей на питання, які виникають у зв'язку із систематизацією видів туристських подорожей.

На сьогоднішній день, статистичні показники, які публікуються у щорічному довіднику UNWTO «Compendium of Tourism Statistics», є інформацією про туризм у 204-х країнах світу, яку зведено до трьох основних груп: 1) відпочинок, рекреація і дозвілля; 2) ділові й професійні цілі; 3) інші цілі [3].

Вочевидь спортивний туризм потрапляє у першу класифікаційну групу. Однак при цьому експерти UNWTO зі статистики туризму виділяють категорії «екологічний туризм» та «пригодницький туризм».

Пригодницький туризм (*adventure tourism*) можна вважати термінологічним аналогом спортивного туризму у країнах Заходу. Цей вид туризму, відповідно до висновків експертів UNWTO, належить до групи найбільш популярніших туристських напрямків останніх років. За оцінками експертів, у найближчі 10 років ця ніша туристської галузі буде бурхливо розвиватися і демонструвати відмінну динаміку зростання.

Пригодницький туризм почав набирати популярність після Другої Світової війни. Саме в цей період туристи вперше розпочали використовувати «в мирних цілях» різні предмети військового інвентарю: намети, рафти, джипи. Досить швидко цей напрям набув усіх ознак справжньої індустрії – з'явилися спеціалізовані туристські компанії, виробники спорядження, і навіть органи саморегулювання (фонди, асоціації, клуби тощо). Сьогодні пригодницький туризм – це все ще досить невелика ринкова ніша, що найбільш динамічно розвиваються. Деякі країни (Нова Зеландія, Індія), завдяки пропозиції пригодницьких турів забезпечують собі до 40% планового в'їзного туристського потоку. Активно розвивають цей напрямок країни Латинської Америки (Мексика, Бразилія) й Африки (Кенія, Намібія).

Отже, окремих статистичних досліджень, щодо розвитку спортивного туризму UNWTO до останнього часу не проводила. За відсутності конкретних статистичних показників, розвиток спортивного туризму в світі доцільно проаналізувати за непрямими ознаками – через увагу до цього сегменту світового туризму UNWTO через доповіді, міжнародні форуми, конференції, публікації популярних туристських видань, зростаючу

популярність пригодницьких турів, динаміку реалізації товарів для спортивного туризму та активної рекреації.

Вагомим визнанням цього сегменту світової туристської галузі стала спільна публікація UNWTO та Торгівельної асоціації пригодницького туризму (АТТА) «Глобальної доповіді з пригодницького туризму» від 04.11.2016 року. Створена в 1990 році, АТТА є асоційованим членом UNWTO і об'єднує більше ніж 900 агентів у 80 країнах світу. Її членами, головним чином, є туроператори, управління з туризму, спеціалізовані агенти та об'єкти розміщення, безпосередньо зацікавлені у сталому розвитку пригодницького туризму. Глобальна доповідь – це фактично перше звернення UNWTO до теми активного туризму, точніше до однієї з його складових – пригодницького туризму, яка дає уявлення про тісні взаємозв'язки між пригодницьким туризмом та відповідальним туризмом [4].

Ключовий внесок у підготовку цієї доповіді внесла АТТА. У доповіді, що налічує вісім розділів, міститься огляд нинішнього стану розвитку пригодницького туризму, історія його виникнення, обговорюються його сучасні тенденції та найбільш актуальні питання.

Генеральний секретар UNWTO Т. Ріфаї у вступному слові до доповіді відзначив, що «за умови забезпечення вмілого і відповідального управління, пригодницький туризм пропонує ефективні можливості для розвитку країнам, що проводять пошук нових і стійких джерел зростання» [4, с. 6]. А президент АТТА Ш. Стоуел відзначив, що він «надає основу, підкреслюючи потенціал для туристських напрямків у всьому світі, що проводять пошук шляхів створення стійких економічних моделей туризму, які захищають людей і місця» [4, с. 82].

На сьогоднішній день жодного визначення пригодницького туризму за версією UNWTO не існує, однак АТТА визначає *пригодницький туризм* як подорож, яка включає в себе, принаймні, два з наступних трьох елементів: фізичну активність, перебування у навколишньому природному середовищі та культурне занурення. При цьому визначення пригодницького туризму вимагає тільки двох з цих компонентів. Поїздки, які включають усі три складові, як правило, дозволяють туристам мати повний досвід подорожі з пригодами [4, с. 10].

Можна погодитися з версією АТТА, що поняття «пригода» та «екстремальність» є суб'єктивними. Адже, пригода буде завжди суб'єктивним терміном для самих мандрівників оскільки вона тісно пов'язана з його особистим досвідом.

АТТА поділяє пригодницькі туристські подорожі по відношенню до навколишнього природного середовища на три категорії: «важкі», «легкі» та інші види. Окрім «традиційних», на наш погляд, видів спортивного туризму (за виключенням автотуризму) АТТА включає у категорію пригодницького туризму види активної рекреаційної діяльності, які використовують технології спортивного туризму (кемпінг, екологічні поїздки, риболовля, полювання, сафари, орієнтування, серфінг, археологічні та орнітологічні експедиції).

Важливим, з нашої точки зору, виступає економічний блок доповіді. Оператори пригодницького туризму повідомляють, що вартість такої подорожі становить в середньому 3000 \$ витрат на одну особу, з середньою тривалістю мандрівки 8 днів. При цьому відзначимо, що середні витрати на подорож в купально-пляжному та пізнавальному туризмі становлять 1000-1200 \$. В більшості країн, що розвиваються, які спеціалізуються на купально-пляжному та пізнавальному туризмі, за оцінками туроператорів з кожних 100 \$ витрат в країні залишається лише близько 5 \$ (5 %). Натомість, опитані АТТА оператори пригодницьких турів, оцінюють, що 65,6 % загальної вартості поїздки від пригодницьких турів залишається в пункті призначення [4, с. 11]. Так вартість лише дозволу для сходження на Еверест у 2015 році оцінювалась в 11000 \$ на людину. Коли ж додати всі інші фактори (навчання, спорядження, авіаквитки, гіді тощо), середня загальна вартість сходження на Еверест у складі групи буде становити близько 48000 \$ на людину, а з використанням шерпів – 55000 \$. Соло-сходження буде коштувати 60000 \$, а з шерпами – 85000 \$.

Натомість існує значна категорія туристів, які максимально мінімізують свої витрати на подорож, витрачаючись лише на перельоти та під'їзди. Зменшення витрат відбувається за рахунок використання власного спорядження й організації ночівлі у своєму таборі, самостійного харчування або використання власного транспорту.

При цьому туристи-екстремали витрачають більше грошей на специфічне для обраного виду активного туризму спорядження, оскільки вони цінують бренди, які відповідають їх вельми специфічним потребам. Так вартість екіпіровки дайвера обраховується у 1500 \$, а гірський велосипед (маунтінбайк) може коштувати до 10000 \$.

Важливим стало проведене АТТА дослідження контингенту пригодницьких туристів. За даними на 2013 рік 57% шукачів пригод були чоловіки й 43% жінки. Принаймні, 37% шукачів пригод вже мають вищу освіту, 11% мають професійний ступінь. Середні доходи фізичних осіб на одного пригодницького туриста становлять 46800 \$ за рік.

Більша частина пригодницьких туристів (71%) вибирають для подорожей міжнародні поїздки. 37% із них подорожують із чоловіком або партнером, 21% подорожують у складі групи, а 30% – зі своїми сім'ями, включаючи дітей [4, с. 15].

Ще одним важливим результатом опитування АТТА стала інформація щодо використання екстремальними туристами професійних туристських послуг. Виявилось, що 56% таких туристів організують свої поїздки самотужки, до послуг туроператорів та турагентів звертаються лише 17% респондентів, решта 27% використовують традиційні туристські послуги лише частково [4, с. 15].

Щодо ж до показника прибутків, отриманих від міжнародного пригодницького туризму, то АТТА проводила такі дослідження. У 2010 році перше дослідження розмірів ринку глобального пригодницького туризму було проведено університетом Дж. Вашингтона та фірмою Ксола Консалтинг (за дорученням АТТА). Було встановлено, що глобальна вартість пригодницького туризму склала 89 млрд. \$, що становило 9,7% прибутків світового туристського ринку. Повторне дослідження було проведено у 2013 році і виявило, що прибуток від пригодницьких туристських подорожей склав уже 263 млрд. \$ (18,7% прибутків світового туристського ринку). Зростання за три роки склало 195%. За твердженням дослідників у 2013 році 42% усіх міжнародних туристів зазначили однією з цілей подорожі саме пригодницький туризм. В розрізі регіонів було визначено, що 69% міжнародних пригодницьких подорожей припало на Європу, Північну та Південну Америку. На інші регіони світу припав 31%, однак UNWTO прогнозує, що до 2030 року 57% прибуттів буде припадати на країни, що розвиваються. Одна з причин – розвиток саме пригодницького туризму [4, с. 20].

Отже, кількість туристів, які захоплюються екстремальними, пригодницькими подорожами, точно оцінити неможливо. Але з популярних туристських публікацій, присвячених даній тематиці, відомо що у Європі близько 30 % туристів хоча б один раз у тиждень виїжджають на трекінг, джип-сафарі, рафтинг, яхтинг тощо. А у таких країнах як США, Канада, Австралія, Нова Зеландія відсоток активних туристів ще вищий.

Підтвердженням цьому є аналіз популярності турів. Так, для любителів пригодницького туризму, експерти тематичних зарубіжних засобів масової інформації склали своєрідний «маршрутний лист» на 2012 рік, орієнтуючись на який можна охопити все краще, що пропонують шукачам пригод Європа, Азія, Америка і Африка.

Зокрема до цього «маршрутного листа» входять: Зимовий Йеллоустоун (США) – пішохідний та лижний туризм; Дельта річки Окаванго (Ботсвана) – водний туризм; Великий шовковий шлях (Шанхай-Стамбул) – велосипедний туризм; Гімалайське сходження (Непал) – гірський туризм, альпінізм; Національний парк Virunga Volcanoes (Руанда) – пішохідний туризм; Ваханський коридор (Афганістан) – автомототуризм; Острів Різдва на велосипедах (велосипедний туризм); Дайвінг на Мальдівах (дайвінг); Пустелі Гобі (Монголія) – автомототуризм; До Північного полюсу на лижах (лижний туризм). Таким чином, із десяти

найпопулярніших пропозицій – дев'ять мають відношення до різних видів спортивного туризму [3].

Тож, беручи до уваги, що спортивний туризм охоплює близько 10% світового туристського потоку, можна стверджувати, що майже 100 млн. туристів щорічно вирушають за межі своїх країн з переважно туристсько-спортивними, пригодницькими цілями. Далі, враховуючи визначене UNWTO (для розвинутих країн) співвідношення внутрішніх і зовнішніх туристів як 4:1, можна встановити, що кількість туристів, які подорожують своїми країнами з туристсько-спортивними цілями становитиме близько 400 млн. осіб. Таким чином, загальну кількість активних туристів у світі можна оцінити у майже 500 млн. осіб. Беручи до уваги той факт, що спортивний туризм має надзвичайно високий рівень самоорганізації і тому важко обраховується туристською статистикою, цей показник насправді є більшим [3].

Спортивний туризм, будучи в основному самодіяльним, відрізняється масовістю саме через його самоорганізований характер. При цьому в системі спортивного туризму знайдені оптимальні форми і механізми організації (в тому числі й економічні), що дозволяють цій діяльності швидко і стійко розвиватися. Але самодіяльні засади організації спортивного туризму не виводить останній зі сфери товарно-грошових відносин лише на підставі того, що неорганізований турист не купує тур в туристській фірмі або не проживає в готелі. По-перше, самодіяльні туристи купують відповідний одяг, взуття, рюкзаки, намети, спальні мішки, карти, путівники та інші товари туристського попиту. По-друге, вони нерідко користуються послугами підприємств транспорту, громадського харчування, музеїв та й тих же готелів. По-третє, у самодіяльному спортивному туризмі існують свої, переважно клубні, організаційні форми, стійкі комунікативні зв'язки (зокрема через систему Інтернет), свої засоби масової інформації, свої масові організовані заходи, свій фольклор тощо.

Якщо розглядати спортивний туризм, як індустрію, то, на відміну від більшості інших видів туризму, в його структурі підприємства з виробництва та реалізації товарів туристського попиту відіграють не меншу, якщо не більшу роль, ніж підприємства сфери послуг. Тому, ще однією непрямою ознакою геопросторової динаміки спортивного туризму може бути зростання продажу товарів туристсько-спортивного призначення, яке за даними Всесвітньої торгівельної організації становить 7-8% щорічно.

Тому, з одного боку, спортивний туризм – це найменш капіталомісткий вид туризму, а з іншого, – забезпечує максимальний соціальний ефект, принаймні, з точки зору його масової доступності і завдань оздоровлення нації.

Висновки. Таким чином, за відсутності конкретних статистичних показників розвитку спортивного туризму в світі, за непрямими ознаками можна зробити висновок, що цей напрямок туристичної діяльності є вагомим складовим світового туризму за кількісними і за економічними показниками. Він динамічно розвивається в силу своєї соціальної затребуваності і набуває геопросторових масштабів. Саме тому існуючі світові туристські реалії потребують наукового обґрунтування принципів геопросторової організації спортивного туризму на основі узагальнення світових тенденцій та їх конкретно-наукового осмислення.

Список використаних джерел

1. Колотуха О. В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія. Кіровоград: ФО-П Александрова М. В., 2015. 448 с.
2. Международная хартия спортивного туризма. Выпуск 2. Октябрь 1993. М.: МТСС, 1993. С. 30–31.
3. Compendium of Tourism Statistics, Data 2012-2016. Edition: UNWTO, Madrid, 2017. 666 p.
4. Global Report on Adventure Tourism. UNWTO, Madrid, 2016. 84 p.

References

1. Kolotukha, O.V. (2015). Heoprostorova organizatsiia sportyvnoho turyzmu [*Geospatial organization of sports tourism*]. Kirovograd: FO-P Aleksandrova M.V. [in Ukrainian].
2. Mezhdunarodnaia hartiiia sportyvnoho turyzma [*International Charter of sports tourism*]. Moskva: MTSS [in Russian].
3. *Compendium of Tourism Statistics (2012-2016)*. Madrid: World Tourism Organization (UNWTO) [in Spain].
4. *Global Report on Adventure Tourism (2016)*. Madrid: World Tourism Organization (UNWTO) [in Spain].

KOLOTUKHA Oleksandr, Doctor of Geographical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Management, Economics and Tourism of the Flight Academy of the National Aviation University;

MYRGORODSKA Olena, candidate of pedagogical sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Economics and Tourism of the Flight Academy of the National Aviation University.

MACROECONOMIC ANALYSIS OF SPORTS TOURISM DEVELOPMENT IN GEOSPATIAL ASPECT

Abstract. *The article examines the approaches of the World Tourism Organization (UNWTO) to determine the indicators that characterize the development of sports tourism in the world. In particular, in the absence of specific statistics, its development can be analyzed using indirect attributes – through rating of popularity of adventure tours, volumes of sales of goods for sports tourism and active recreation, etc.*

The terminological analogue of sports tourism in the Western countries can be considered "adventure tourism". It became popular after World War II and quickly acquired all the hallmarks of a true industry. Statistics show that India, New Zealand and other countries offer up to 40% of the planned tourist inbound by offering adventure tours. Adventure tourism operators say the cost of such an 8-day trip is \$ 3,000 per person. Almost 66% of the total cost of the trip from adventure tours remains at the destination.

The Global Adventure Tourism Market Scale Study was conducted by J. Washington University and Xola Consulting. In 2016, revenue from adventure travel was found to be \$ 263 billion (18.7% of global tourist market revenue). In terms of regions, it was determined that 69% of international adventure trips were to Europe, North and South America.

It is known from tourist publications that in Europe about 30% of tourists once a week are engaged in one of the types of sports tourism. Considering that sports tourism covers about 10% of the world tourist flow, it can be argued that almost 100 million people travel annually mainly for tourism and adventure purposes.

Keywords: *kinds of tourism, sports tourism, nature tourism, adventure tourism, extreme travels, active recreation,*

*Одержано редакцією: 23.10.2019 р.
Прийнято до публікації: 30.10.2019 р.*